

NAJSTARŠIA PÍ SOMNÁ ZMIENKA O DEMÄNOVSKEJ ĽADOVEJ JASKYNI

Marcel Lalkovič

Zatiaľ sme sa v dostatočnej miere nezaoberali otázkou, do akého obdobia siaha prvá písomná zmienka potvrdzujúca existenciu Demänovskej ľadovej jaskyne. Dôvod tohto počínu je veľmi jednoduchý. Niektorí za ňu pokladajú zmienku v listine Ostrihomskej kapituly z roku 1299, pre čo však niet dostatok vhodných argumentov. Častejšie sa však podstata uvedeného problému vníma cez prizmu Prodrumu Mateja Bela z roku 1723.

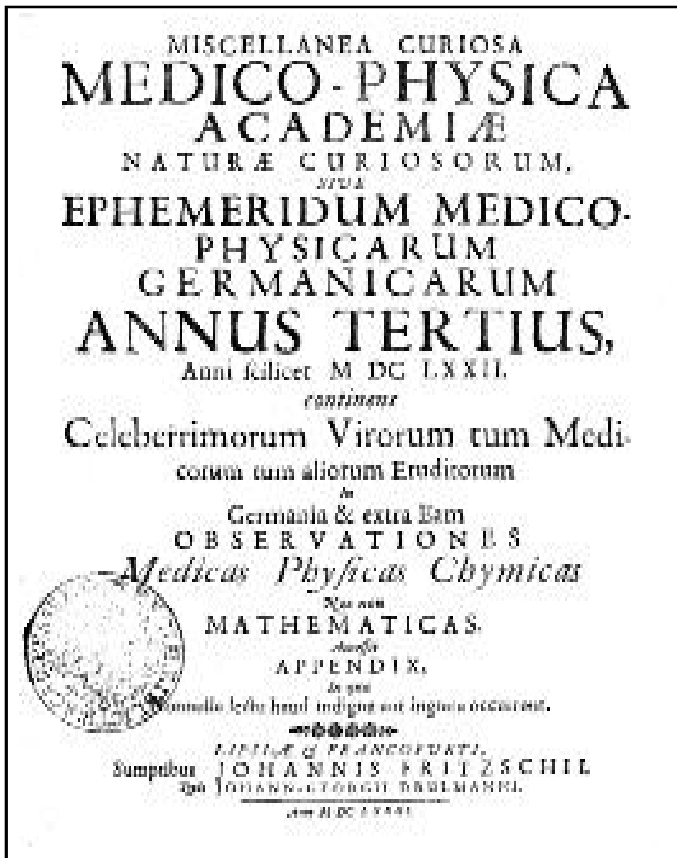
Zásluhou Georga Buchholtza ml. (1688 – 1737), ktorý v rokoch 1714 – 1723 pôsobil v Paludzi, kde prijal miesto rektora na tunajšej latinskej artikulárnej škole, sa práve v Prodrume objavil náčrt Demänovskej ľadovej jaskyne

(presnejšie zvláštna forma pozdĺžneho rezu) s príslušnými vysvetľovacími charakterizujúcimi jej jednotlivé časti. Takúto prax si osvojili najmä tí, čo v 18. a 19. storočí navštívili jej priestory a následne, ale aj s odvolaním sa na M. Bela, publikovali o nej svoje poznatky. Preto aj súčasníci, ktorí sa zaoberali problematikou Demänovskej ľadovej jaskyne, práve s ohľadom na opísaný stav akosi nepovažovali za potrebné zamýšľať sa kriticky nad celou situáciou. V zmysle uvedenej interpretácie sa potom ako určitý vžitý úzus vykladal fakt, že zverejnením Buchholtzových údajov v Belovom Prodrume sa do literatúry skutočne po prvýkrát uviedla vedomosť o existencii jaskyne, navyše ak ju sprevádzal v tom

čase azda najpresvedčivejší dôkaz – náčrt jej priestorov.

POZOROVANIE 194 JOHANA PATERSONA HAINA

Už v roku 1672 sa však o jednej jaskyni v Liptovskej stolici zmienil Johan Paterson Hain (1615 – 1675), prešovský lekár. Popritom, že bol známym a vyhľadávaným lekárom, venoval sa aj mineralógii a paleontológii. Už v čase svojho kežmarského pobytu v rokoch 1661 – 1669 sa zaoberal štúdiom dračích kostí, vyskytujúcich

Titulná strana zborníka Academie Leopoldiny z roku 1681.

sa v jaskyniach v širšom okolí jeho pôsobiska. Snaha o bližšie poznanie dračích obydľí ho nakoniec doviedla k tomu, že sám preskúmal priestory jaskyne pri Haligovciach, odkiaľ pochádzali kosti, ktorých časť ešte v roku 1665 poslal do Varšavy. V liste, ktorý roku 1672 adresoval P. J. Sachsovi, vydavateľovi zborníka Academie Leopoldiny vo Vratislavi, mu opísal spomenutú lokalitu, ale písal aj o jaskyni neďaleko mestečka alebo trhoviska Liptovský Mikuláš. Nachádzala sa smerom na juh v Karpatských vrchoch, ktoré tu volali Tatrami. Podľa tohoto opisu sa k asi jednu míľu vzdialeným Tatrám stúpalo od ústia potokov do Váhu na dosť vysoký

pozorovanie 139 a 194, všimol predovšetkým kosti jaskynných medvedov, ktoré on sám v tom čase považoval ešte za kosti drakov (Prikrýl, 1985). Na adresu opísanej jaskyne sa zvyčajne povedalo len toľko, že ju Hain lokalizoval južne od Liptovského Mikuláša. Prípadne, že zrejme ide o niektorú z jaskýň v Demänovskej doline. Za dračie sa totiž oddávna považovali demänovské jaskyne (Čierna jaskyňa, Beníková a Okno), nachádzajúce sa v Nízkych Tatrách na ľavom brehu Váhu (Niezabitowski, 1924). Preto sa aj v tomto prípade pripúšťala možnosť, že Hainom publikovaný opis jaskyne by sa azda mohol vzťahovať na jaskyňu Beníková.

vrch na juhu. Od neho sa odbočovalo trochu na západ, cez kopec k jaskyni, do ktorej sa vstupovalo tesným otvorom. Za ním sa hneď objavil veľký klenutý priestor, čo sa ťahal skoro jednu míľu smerom na východ. Po jeho bokoch boli široko rozťahnuté iné dutiny a jaskyne. Po dlhšej ceste, bezmála štvrt míle, sa ukázala voda, ktorá bránila v ďalšom pokračovaní. Okrem toho veľmi silný prúd vetra v týchto miestach dul tak, že zrazu zhasil sviečku a prekázil cestu ďalej. V strede priestoru tu a tam kvapkala zhora biela hmota, čo pokrývala podlahu (mesačné mlieko), a pod ňou ležali pochované kosti drakov.

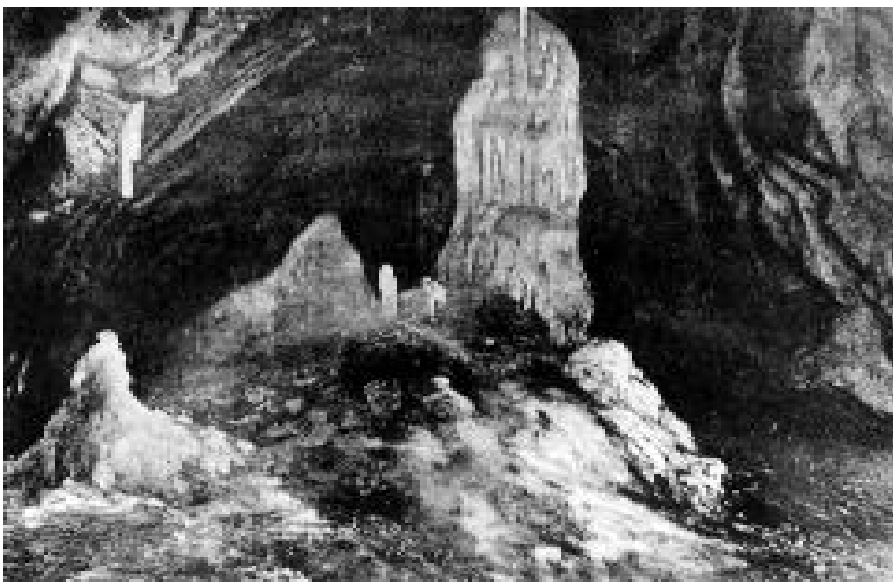
Žiaľ, Hainovmu opisu jaskyne sa doteraz nevenovala príliš veľká pozornosť. Ako autor bol zaujímavý predovšetkým tým, že si v opisoch jaskýň, ktoré publikoval ako

Ak sa však zamyslíme nad niektorými Hainovými údajmi, čiže jeho zmienkou o tesnom otvore do jaskyne, veľkom klenutom, z hladiska dĺžky veľmi veľkom priestore za ním, vode, ktorá bránila v ďalšom pokračovaní, a prievane, čo zhášal sviečku, zistíme, že sa až nápadne hodia na Demänovskú ľadovú jaskyňu. O charaktere jej vchodu sa zmieňovali mnohí, ktorí ju v minulosti navštívili a neskôr o nej publikovali svoje poznatky. Pretože v súvislosti s jaskyňou nachádzame v ich prácach aj ďalšie zmienky, vieme si dnes vytvoriť celkom reálny obraz o tom, v akých dimenziách vôbec sa medzi vtedajšími vzdelancami vnímala jej existencia. Tu niekde sa potom črtá priestor na posúdenie, do akej miery je možné údaje z roku 1672, publikované J. P. Hainom v treťom ročníku zborníka *Miscellanea curiosa* a vzťahujúce sa na jaskyňu v Liptovskej stolici, sotožňovať s dnešnou Demänovskou ľadovou jaskyňou.

PATERSONOVE ÚDAJE V KONTEXTE POZNATKOV O ĽADOVEJ JASKYNI

Už v roku 1723 sa M. Bel (1684 – 1749) vo svojom Prodrome na základe údajov G. Buchholtza ml. zmieňoval o dvoch vchodoch do jaskyne. Prvý opísal ako tri siahý široký a asi dve vysoký (cca 5,7 x 3,8 m), o druhom, ľavom, skonštatoval, že je ešte svetlý. Potom ako v roku 1724 Franz E. Brückmann (1697 – 1753) navštívil jaskyňu, napísal o nej roku 1739, že má dobrý, priestorový a otvorený vstup, ale čo mal z hladiska rozmerov na mysli, neuviedol. Pri opise návštevy cisárskej komisie v jaskyni roku 1751 sa aj Jakub Buchholtz (1696 – 1758) zmienil tiež o dvoch vchodoch. Prvý smeroval zo západu na východ. Druhý vchod, široký 1,5 siahý (2,8 m), bol z juhu a veľmi strmo naklonený nahor. Aj Ján Matej Korabinský (1740 – 1811) v roku 1778 uviedol, že k vchodu, ktorý je zo začiatku úzky, musí sa vyliezť po vysokej stráni. V opise jaskyne od Franza Sartorihho zahrnutého do prírodných zaujímavostí Rakúskeho cisárstva, ktoré vydal v rokoch 1807 – 1810, sa tiež stretávame s konštatovaním, že jaskyňa mala dva nevelmi od seba vzdialené vchody. Roku 1826 Alojz Medňanský napísal, že otvor do jaskyne je taký úzky a nízky, že sa nezdá byť vôbec pozoruhodným. Zmienku o dvoch vchodoch, z ktorých bližší je úzky a veľmi nízky, druhý vysoký a značne široký, nachádzame aj u Andreasa Engelharta v roku 1828. Albrecht W. Sydow (1799 – 1861) zase v roku 1830 charakterizoval vchod do jaskyne ako nízky a úzky, celkom zakrytý sutinou a kríkmí. Aj J. Paget (1808 – 1892) práve na základe prehliadky jej priestorov konštatoval v roku 1839, že vchod do jaskyne je vysoký len asi 3 stopy.

Z uvedeného prehľadu potom vyplýva, že Hainova zmienka o tesnom otvore do jaskyne má aj v prípade dnešnej Demänovskej ľadovej jaskyne plné opodstatnenie. Samotný charakter vchodu do jaskyne sa v priebehu rokov vplyvom padania skál a sutinového materiálu z horných častí brala Bašta pravdepodobne často menil. Do určitej miery práve na túto skutočnosť poukázal A. Droppa (1957) konštatovaním, že pôvodný otvor mal lievikovitý tvar s výškou 2 m. Na druhej strane nie všetky zmienky uvádzané v literatúre 18. a prvej polovice 19. storočia možno vzťahovať na ním opisovaný vchod, ktorý až od začiatku 20. storočia slúžil za hlavný vchod do jaskyne. Z toho by teda mohli vyplývať aj

Kvapľový stĺp v Halašovom dome, Demänovská ľadová jaskyňa. Reprodukcia: J. Sýkora

názory spomenutých autorov na charakter vtedajšieho vchodu do jaskyne. Každý, kto ju navštívil a potom opísal jej priestory, zmieňoval sa pravdepodobne o vchode, ktorým vchádzal do jaskyne. Existencia druhého vchodu už nebola dôležitá, pretože nemala vplyv na opis navštívených častí. Treba tiež zdôrazniť, že aj z pohľadu prístupu k jaskyni je skutočne bližší jej menší, t. j. ľavý vchod (dnešný vstup). V takejto forme potom plne korešponduje s poznatkami tých, čo ju navštívili osobne, a teda pri jej opise neboli odkázaní na často neoverené informácie iných autorov.

Ďalšiu Hainovu zmienku o klenutom, z hladiska dĺžky veľmi veľkom priestore za vchodom do jaskyne možno s ohľadom na konštatovanie, že sa tahal skoro jednu míľu smerom na východ, vnímať ako charakterizovanie jej generálneho smeru. Ten je síce v prípade jaskyne juhovýchodný, ale treba to chápať tak, že informácia má svoj pôvod v druhej polovici 17. storočia. Potom jej autor naozaj neklamal, pokiaľ takto charakterizoval jej priestory. O jeho znalosti svedčí aj zmienka, že sa po stranách spomínaného priestoru jaskyňa vetvila do široko rozťahnutých ďalších dutín a jaskýň. Za celkom logické treba považovať aj konštatovanie, že po dlhšej ceste, bezmála štvrt míle, sa objavila voda, ktorá bránila v ďalšom pokračovaní. Azda všetci, čo neskôr navštívili jaskyňu, poukazovali práve na túto skutočnosť konštatovaním, že po dlhom putovaní došli k miestu, kde sa nachádzalo biele bahno a voda, ktorá neumožňovala pokračovať ďalej. Dokonca podľa J. Buchholtza (1787) o niečo ďalej bola voda hlboká po kolena, široká a dlhá niekoľko siah, pričom za ňou sa jaskyňa vlastne uzatvárala priestorom vysokým ako izba. Podľa tunajších jazierok sa aj dnes táto časť jaskyne nazýva Jazernou chodbou. Kužeľovitá nakopenina vyvráždenej vápenca na jej konci dokonca spôsobila vytvorenie tretieho, asi 50 m dlhého jazierka. Až jeho vypumpovanie a prekopanie nánosov v roku 1952 viedlo k objavu Demänovskej jaskyne mieru.

Práve z tohto hľadiska má potom opodstatnenie aj ďalšia zmienka. Týkala sa veľmi silného prúdu vetra, ktorý v týchto miestach dul tak, že zhasil sviečku a prekazil cestu ďalej. Podobný úkaz tu zaznamenali aj objavitelia Demänovskej jaskyne mieru. Následkom poklesu vody v jazierku sa začiatkom roku 1952 vytvoril nad jeho hladinou 20 cm vysoký priestor, a práve ním tu potom prúdil veľmi silný prívian. Na isté súvislosti v tomto smere poukazuje napokon aj zmienka Rehora Urama Podtatranského (1846 – 1924), ktorý sa ešte v roku 1886 pod dojmom návštevy priestorov jaskyne tiež zmienil o existencii bahna a močariny na konci jaskyne a ako

ďalej uviedol, za tým bahnom hučí to, duní to, valí sa ohromný podzemný potok, akoby vrhal svoje vody do bezodnej priepasti. Je veľmi pravdepodobné, že táto jeho zmienka by mohla naznačovať vtedajšiu existenciu nevelkého otvoru, spôsobenú azda poklesom hladiny v poslednom jazierku, ktorý smeroval do vtedy ešte neznámych jaskynných priestorov.

V prípade Hainom publikovaného opisu napokon nemožno opomenúť ani zmienku o kvapkaní bielej hmoty, ktorá v týchto miestach pokrývala podlahu, kde mali pod ňou ležať pochované kosti drakov. Narážka na ňu nie je totiž nič iné než zmienka o plastickom sintri, čiže podľa F. E. Brückmanna riedkej a mäkkej zemitej látky bielej farby nazývanej skalným mliekom, s ktorým sa tu stretol pri návšteve jaskyne v roku 1724.

HAINOV OPIS A INÉ DEMÄNOVSKÉ JASKYNE

Pre úplnosť sa treba ešte zmieniť o tom, do akej miery by sa Hainov opis mohol hodiť na jaskyňu Beníková alebo niektorú inú, známu vtedy v týchto končinách. Zmienka o tesnom vstupnom otvore, za ktorým jaskyňa pokračovala klenutým a z hladiska dĺžky veľmi veľkým priestorom, sa však nehodí nielen na Beníkovú, ale ani na Okno či Veľkú jaskyňu v Bašte. S týmito jaskyňami sa dá tiež len veľmi ťažko dať do súvisu Hainova zmienka o vetvení jaskyne do široko rozťahnutých ďalších dutín a jaskýň. V kontexte s prívianom, čo zhasil sviečku, treba za spornú považovať aj zmienku o vode, ktorá bránila v ďalšom postupe. Z takéhoto zorného uhla možno vnímať i konštatovanie o tu sa vyskytujúcom mesačnom mlieku, ktoré malo kvapkať zo stropu a pokrývať podlahu niektorej z uvedených jaskýň.

Do istej miery za zarážajúci by sme však mali považovať fakt, že sa autor opisu vôbec nezmiel o existencii ľadu v jaskyni, známej výskytom dračích kostí. Z hľadiska Haina má však takýto postoj predsa len svoje opodstatnenie. V prípade drakov, ktorí v súlade s vtedajšími predstavami v dierach údajne žili, Haina síce zaujímal všetko, ale aj tu predovšetkým uprednostňoval kostrové nálezy, ktoré jedine mohli potvrdiť ich fyzickú existenciu. V čase svojho korešpondovania s P. J. Sachsom už pôsobil v Prešove, kde sa usadil po niekoľkoročnom kežmarskom účinkovaní. O kosti drakov sa začal zaujímať ešte na predchádzajúcom pôsobisku. Svedčí o tom nielen spomenutá zásielka do Varšavy, ale aj šírka jeho záujmu o danú tema-

tku, či už sa týkal štúdia a opisu príslušných nálezov kostí, ktoré nekorešpondovali s nijakým u nás žijúcim živočíchom, potvrdenia ich liečivého účinku na základe vlastných zistení a pod. Pokiaľ jaskyňu pri Haligovciach osobne navštívil, prípad jaskyne v Liptovskej stolici je už iný. V Prešove sa mu už táto možnosť nečrtala, tu bol jednoznačne odkázaný na pomoc druhých. Údaje o nej získal korešpondovaním s neznámou osobou zemianskeho pôvodu. Ich autor sa vo svojom liste zmieňoval len o lokalite, v ktorej sa podľa vtedajšieho chápania mali nachádzať dračie kosti, presnejšie Hainovi oznamoval iba túto skutočnosť. Preto ho vôbec nezaujímal charakter výplne spomenutej jaskyne. Nezmiel sa totiž nielen o tunajšom ľade, ale ani o existujúcej kvaplovej výzdobe či iných zvláštnostiach. Pokiaľ v spojitosti s vodou brániacou v ďalšom napredovaní nachádzame v Hainovom opise zmienku o mesačnom mlieku, tak preto, že tým vlastne iba lokalizoval miesto výskytu dračích kostí, ktoré ho zaujímali.

ZÁVER

Z toho, čo sme uviedli teda vyplýva, že opis jaskyne, ktorý sa zásluhou J. P. Haina napokon ocitol v tretom ročníku zborníka *Miscellanea curiosa*, vydávaného nemeckou spoločnosťou prírodovedcov *Academia Leopoldina naturae curiosiorum*, ako pozorovanie 194, skutočne súvisí s Demänovskou ľadovou jaskyňou. V takomto prípade ho potom naozaj môžeme považovať za doteraz najstaršiu známu písomnú zmienku o nej. Týmto spôsobom prvú a skutočne dokázateľnú zmienku o Demänovskej ľadovej jaskyni musíme datovať do roku 1672, čím padá rokmi pestovaný mýtus o prvenstve G. Buchholtza ml.

V súvislosti s opisom J. P. Haina treba navyše poukázať aj na ďalšiu nemenej dôležitú skutočnosť. Tak ako v prípade jaskyne pri Haligovciach súčasť jeho opisu tvoril aj nákras jaskynných priestorov. Za týchto okolností nákras jaskyne v Liptovskej stolici, ktorý príležitostne načrtnú akýsi zeman z Liptova, je navyše prvým, aj keď nateraz neznámym nákrasom Demänovskej ľadovej jaskyne. S prihliadnutím na vlastníctvo Demänovej a pozemkov, ktoré k nej v samotnej doline patrili, ako i na fakt, že sa v obci nachádzalo niekoľko kúrií drobných zemanov, je celkom reálne, že práve z tohto prostredia pochádzal autor nákrasu jaskyne. Takýto poznatok potom zároveň navodzuje aj myšlienku, že práve týmto kruhom musela byť existencia Demänovskej ľadovej jaskyne už dávno známa.

LITERATÚRA

- BELIUS, M.: *Hungariae antiquae et novae Prodrum, Norimbergae 1723, 204 s.*
 BUCHHOLTZ, J.: *Reise auf die Karpatischen Gebirge, und in die angrenzenden Gespanschaften (1751), Késmark 1905, 29 s.*
 DROPPA, A.: *Demänovské jaskyne, Krasové zjavy Demänovskej doliny, Bratislava 1957, 289 s.*
 ENGELHART, A.: *Prachtwerke der Unterwelt, Zweyter Theil, Wien 1828, 297 s.*
 KORABINSKY, J. M.: *Almanach von Ungern auf das Jahr 1778, Preßburg 1778, s. 303–305.*
 KORBAY, F.: *Z dejín jaskyniarstva na Slovensku, In: Zemepisný zborník, IV, Bratislava 1952, s. 123–132.*
 KORBAY, F.: *Príspevok k dejinám výskumu Demänovských jaskýň na Slovensku, In: Geografický časopis, V, Bratislava 1953, s. 275–279.*
 LALKOVIČ, M. – TARNÓCY, L.: *Jaskyne na Slovensku v diele Andreasa Engelharta, In: Slovenský kras 23, Liptovský Mikuláš 1985, s. 301–306.*
 LALKOVIČ, M. – KOMOROVÁ, K.: *Juraj Buchholtz a počiatky jaskynného mapovania na Slovensku, In: Slovenský kras 29, Liptovský Mikuláš 1991, s. 155–177.*
 LALKOVIČ, M.: *Príspevok k počiatkom záujmu o jaskyne na Slovensku, In: Slovenský kras 31, Liptovský Mikuláš 1993, s. 61–74.*
 LALKOVIČ, M.: *Najstaršie písomné zmienky o jaskyniach Demänovskej doliny, In: Aragonit 4, Liptovský Mikuláš 1999, s. 31–32.*
 MEDNYÁNSKY, A.: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn, Pest 1826.*

- NIEZABITOWSKI, E. L.: *Smoki karpackie i Smocze jamy*, In: *KOSMOS XLIX*, czasopismo Polskiego towarzystwa przyrodników im. Kopernika, Lwów 1924, s. 879–890.
- Observatio CXCIV. D. Johannis Patersonii Hain, In: *Miscellanea curiosa medico-physica Academiae naturae curiosorum, sive Ephemeridum medico-physicarum Germanicarum Annus tertius, Anni fcilicer MDCLXXII, Lipsiae et Francofurti, 1681*, pp. 314–317.
- PAGET, J.: *Hungary and Transylvania*, Vol. 1, London 1839, s. 141–145.
- PODTATRANSKÝ: *Demanovská jaskyňa*, In: *Národné noviny*, ročník XVII, Turčiansky Sv. Martin 2. júna 1886.
- PRIKRYL, L. V.: *Jaskyne drakov na Slovensku*, In: *Slovenský kras*, 23, Liptovský Mikuláš 1985, 307–322.
- SYDOW, A.: *Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden über Krakau und Wieliczka nach den Central-Karpathen*, Berlin 1830, 394 s.